Metropol ve Anadolu'da Ebeveynlik: Biliş ve Davranışlarda şehrin ve eğitim düzeyinin rolü

Nacak, M., Yağmurlu, B., Durgel, E., & van de Vijver, F. (2011). Metropol ve Anadolu'da Ebeveynlik: Biliş ve Davranışlarda Şehrin ve Eğitim Düzeyinin Rolü. *Turk Psikoloji Dergisi*, *26*(67).

Türk Psikoloji Dergisi, Haziran 2011, *26* (67), 85-100

Metropol ve Anadolu'da Ebeveynlik: Biliş ve Davranışlarda Şehrin ve Eğitim Düzeyinin Rolü

Melike Nacak
Koç Üniversitesi

Bilge Yağmurlu
Koç Üniversitesi

Elif Durgel
Tilburg Üniversitesi

Fons van de Vijver
Tilburg Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı, metropol ve Anadolu şehirlerinde ebeveynlik biliş ve davranışları ile çocuk yetiştirme ortamlarını karşılaştırmalı olarak incelemek, böylelikle çoğu metropollerdeki yüksek veya düşük eğitimli nüfuslara dayanabilen ebeveynlik araştırmaları bulgularının genellenebilirliğine dair bilgi edinebilmektir. Araştırmanın örneklemi, okul öncesi dönemde çocuğu olan ve metropolde yaşayan 162 anne (88 yüksek eğitimli) ile kırsal şehirde yaşayan 73 (32 yüksek eğitimli) anneden oluşmaktadır. Değişkenleri ölçmek için annenin doldurduğu anketler ve gözleme dayanan yapılandırılmış ölçeklerden yararlanılmıştır. Sonuçlar, kırsal şehirde yaşayan annelerin, metropolde yaşayan annelere göre, gelişimsel beklentiler açısından sadece çocuğun geleneksel/ahlaki kurallara uyma davranışını daha erken yaşlarda göstermesini beklediklerini, daha fazla sorgusuz itaat bekleme ve cezalandırma davranışları rapor ettiklerini ve bu bölgelerde çocuğun yaşadığı evin fiziksel çevresinin daha sağlıklı olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular ayrıca, metropoldeki yüksek eğitimli annelerin düşük eğitimlilere kıyasla, tüm özelliklerin daha erken yaşlarda kazanılması gerektiğini düşündüklerini ve daha az sorgusuz itaat bekleme davranışı ile daha fazla izin verici tutum sergilediklerini göstermiştir. Evin fiziksel çevresi, yüksek eğitimli annelerin evlerinde daha sağlıklıdır ve daha fazla öğrenme gereci bulundurmaktadır. Tartışma bölümünde, ebeveyn tutumları ve çocuk yetiştirme ortamlarında eğitim ve yaşanılan şehrin özelliklerine bağlı olarak görülen benzerlik ve farklılıklar mevcut literatür çerçevesinde ele alınmıştır ve ülkemizdeki araştırmaların farklı yerleşim yerlerinden ve sosyo-ekonomik düzeylerden nüfuslar içermesinin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ebeveynlik, çocuk yetiştirme davranışları, gelişimsel beklentiler, ev ortamı, metropol, kırsal şehir, eğitim düzeyi

Abstract

The aim of this study is to investigate parenting cognitions, behaviors, and home environment in metropolitan and rural cities (in Anatolia) to explore the generalizability of parenting research that frequently includes high- and/or low-educated populations in big cities. The data were obtained from 162 mothers (88 high-educated) living in Istanbul (metropolis) and 73 mothers (32 high-educated) living in much smaller cities in Anatolia. Mother reports and structured observations were used to measure mothers' developmental expectations, child-rearing practices, and home environment. Results showed that mothers living in Istanbul reported earlier ages of development on all domains of skills except for moral values and lower levels of obedience-demanding and punitive behaviors compared to mothers living in rural cities. The physical environment of home was found to be safer in rural cities. Comparisons based on educational background showed that high-educated mothers in Istanbul reported earlier ages of mastery on all domains, and also lower levels of obedience-demanding and higher levels of permissive behaviors than low-educated mothers. High-educated mothers also provided more learning materials to their children and the physical environment of their homes was safer. Findings regarding the relation between background characteristics (e.g., education and residency), child-rearing environment and parenting behaviors of mothers were discussed in reference to existing literature. The importance of studying parenting issues with respect to socioeconomic characteristics of different groups within one country is stressed.

Key words: Parenting, child-rearing behavior, developmental expectations, home environment, metropolis, rural, education level

Anne-babaların çocuğun doğasına ve ebeveynliğe dair düşünüş şekilleri ve davranışları doğrudan ve dolaylı yollarla çocuğun gelişimine etki eder. Bu sebeple, ebeveynlik literatürü ebeveynlerin hem bilişsel tutumlarına hem de çocuk yetiştirme davranışlarına odaklanmaktadır. Ailenin sosyo-demografik özellikleri, ebeveynliğin bu iki unsuruyla da yakından ilişkilidir. Örneğin, içinde yaşanılan bağlamın özellikleri ve anne-babanın eğitim düzeyi, çocuğa dair hedefleri şekillendirir, çocukta görülmesi istenen özelliklere dair düşünceyi etkiler ve anne-babanın çocuğunu büyütürken nasıl bir tutum sergileyeceğini belirler. Yerleşim yerinin büyüklüğü ile yaşam tarzı ve tutumlar arasındaki bağlantıların incelenmesi ebeveyn-çocuk ilişkisindeki değişik örüntüleri anlamlandırmada ve çocuklarda görülebilen benzer ve farklı gelişimsel çıktıları yorumlamada önemlidir. Fakat, Türkiye'de yerleşim yerine göre ebeveynliği inceleyen araştırmalar sayıca çok azdır. Bu makalenin temel amacı, metropol ve Anadolu şehirlerinde ebeveynlik biliş ve davranışları ile çocuk yetiştirme ortamlarını yerleşim yeri ve annelerinin eğitim düzeyiyle ilişkilendirerek karşılaştırmalı olarak incelemek, böylelikle çoğu metropollerdeki yüksek veya düşük eğitimli nüfuslara dayanabilen ebeveynlik araştırmaları bulgularının genellenebilirliğine dair bilgi edinebilmektir.

Literatür, ebeveynlik ile çocuk gelişimi, özellikle çocuğun bilişsel ve sosyo-duygusal gelişimi arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sıcaklık, hassaslık, açıklayıcı akıl yürütme ve bilişsel uyarma, çocukta istenilen gelişimsel çıktıları (örn., bilişsel beceri, sözcük bilgisi, uyumlu sosyal davranış) yordadığından olumlu ya da destekleyici ebeveyn davranışları olarak tanımlanır. Ana-babalık davranışları, beklenti, değer ve hedefler gibi ebeveyn bilişleriyle bağlantılıdır. Gelişimsel beklentiler, belirli becerilerin çocukta kazanılması istendiği yaş aralığını ifade eder ve çocuk yetiştirme davranışlarıyla bağlantılı olan önemli ebeveyn bilişlerindedir. Bunun yanı sıra ev ortamının özellikleri de (fiziksel koşullarının iyiliği ve çocuğun büyümesi ve gelişmesi için gerekli uyaranların yeterliliği) çocuğun gelişimi için önemli bir belirleyicidir. Sosyoekonomik düzeyin Türkiye'deki ebeveynlik ile ilişkisini inceleyen çalışmalarda anne eğitimi belirleyici bir değişken olarak ele alınmıştır. Literatüre göre, annenin eğitimi arttıkça, çocuğunun duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimi hakkında bilgisi ve olumlu ebeveynlik davranışları da artmaktadır. Özetle, çocuğa verilen değer ve çocuğun buna bağlı olarak sahip olması beklenen özellikler (ör., itaatkâr olması, güven duygusunun gelişmiş olması vb.) annenin eğitim seviyesine göre farklılık göstermektedir.

Literatüre bağlı olarak oluşturulan araştırma hipotezleri şöyledir: metropolde yaşayan annelerin, kırsal şehirde yaşayan annelere kıyasla daha fazla açıklayıcı akıl yürütme ve bilişsel uyarma, daha az itaat bekleme ve cezalandırma davranışları göstermeleri beklenmiştir. İki şehir grubu arasında sıcaklık ve izin verici ebeveynlik bakımından fark beklenmemiştir. Ebeveyn bilişleri bakımından, özerklik ve kendine yeterlilik gibi çocuğu bağımsız bir birey olmaya yönlendiren özellikler için metropolde yaşayan annelerin daha erken yaş aralığı rapor etmeleri, itaatkarlık ve geleneksel/ahlaki kurallar gibi bağlılık özelliklerinin ise daha geç bir yaş aralığında gelişmesini beklemeleri öngörülmüştür. Metropolde yaşayan annelerin, kırsal şehirde yaşayan annelere kıyasla çocuklarına daha fazla öğrenme gereci sağlamaları, kırsal şehirde ise evin fiziksel çevre şartlarının daha iyi olması beklenmiştir.

Araştırmanın amaçlarından biri metropolde yaşayan anneler arasında eğitim düzeyine göre bir ayrıştırma yapıldığında, bu grupların kırsa-şehir anneleri ile ebeveynlik biliş ve davranışları bakımından nasıl ve ne kadar farklılaştıklarını incelemektir. Bu araştırmada, metropolde yaşayan düşük eğitimli annelerin, metropolde yaşayan yüksek eğitimli annelere oranla, daha az açıklayıcı akıl yürütme ve cezalandırma davranışı göstermeleri, özerklik ve kendine yeterlilik için daha geç yaş aralığı, itaatkarlık ve geleneksel/ahlaki kuralları benimseme için

ise daha erken yaş aralığı rapor etmeleri beklenmiştir. Metropoldeki yüksek eğitimli annelerin çocuklarına hem daha fazla öğrenme gereci sunmaları, hem de evlerinin fiziksel şartlarının daha sağlıklı olması öngörülmüştür.

Yüksek eğitimli büyük şehir örneklemlerinden elde edilen ebeveynliğe dair araştırma bulgularının Anadolu için ne kadar geçerli ve genellenebilir olduğunu görmek amacıyla farklı eğitim düzeylerini temsil eden bir kırsal şehir örneklemi 73 (32 yüksek eğitimli), metropolde yaşayan 162 (88 yüksek eğitimli) anne örneklemleriyle karşılaştırılmıştır. Değişkenleri ölçmek için annenin doldurduğu anketler ve gözleme dayanan yapılandırılmış ölçeklerden yararlanılmıştır. Örneklem grupları uygun ve kartopu örnekleme yöntemleriyle oluşturulmuştur. Okul öncesi dönemde çocuğu olan annelere, evlerinde kısa bir görüşme yapılacağı ve ebeveynlikle ilgili anket doldurmaları isteneceği söylenmiştir. İzin formunu dolduran anneler evlerinde ziyaret edilmiş, Ev Gözlem Ölçeği'nin gözleme dayalı olmayan soruları yapılandırılmış görüşme ile sorulmuştur. Çocuk Yetiştirme Anketini ve Ev Gözlem Ölçeğini cevaplandırırken annenin 'hedef çocuğu' göz önünde bulundurması istenmiştir. Gelişimsel Beklentiler Anketi, değişik becerilerin kaç yaşlarında kazanılması gerektiğine dair düşünceleri ölçtüğünden, cevaplayanın belli bir çocuğu akılda tutmasını gerektirmemektedir. Metropol örnekleminde yer alan on altı anne ile kırsal şehir örnekleminde yer alan on bir anne, Ev Gözlem Ölçeği'nin doğru şekilde uygulanabilmesi için gereken gözlem iznini vermediklerinden, çocuk yetiştirme ortamının niteliğine dair bu veri bu aileler için hesaplanamamıştır. Gözlem ve anketlerin doldurulması, her bir katılımcı için yaklaşık 1.5 saat sürmüştür.

Sonuçlar, kırsal şehirde yaşayan annelerin, metropolde yaşayan annelere göre, gelişimsel beklentiler açısından sadece çocuğun geleneksel/ahlaki kurallara uyma davranışını daha erken yaşlarda göstermesini beklediklerini, daha fazla sorgusuz itaat bekleme ve cezalandırma davranışları rapor ettiklerini ve bu bölgelerde çocuğun yaşadığı evin fiziksel çevresinin daha sağlıklı olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular ayrıca, metropoldeki yüksek eğitimli annelerin düşük eğitimlilere kıyasla, tüm özelliklerin daha erken yaşlarda kazanılması gerektiğini düşündüklerini ve daha az sorgusuz itaat bekleme davranışı ile daha fazla izin verici tutum sergilediklerini göstermiştir. Evin fiziksel çevresi, yüksek eğitimli annelerin evlerinde daha sağlıklıdır ve daha fazla öğrenme gereci bulundurmaktadır. Beklentilerimizle uyumlu olan bir diğer bulgu, sıcaklık davranışının araştırmadaki tüm anne örneklemlerinde yüksek düzeyde olduğudur. Sıcaklık ve duygusal bağlılık, aile yapısı ve ebeveynin eğitim veya gelir düzeyinden bağımsız olarak Türk ailesinde gözlemlenen bir anne özelliğidir. Bunun yanında, Türkiye'de annenin çocuğuna karşı çok sevecen ve sıcak davrandığı ve bunun eğitim ve geleneksellik-modernlik gibi sosyal bağlam özelliklerine bağlı olarak farklılık göstermediği ortaya konmuştur.

Araştırmamızın sonuçları, açıklayıcı ve akıl yürütme ve bilişsel uyarma davranışı ile ilgili hipotezlerimizi desteklememiştir. Farklı örneklem gruplarında annelerin açıklama ve muhakeme yöntemlerini yüksek düzeyde kullandıklarını, çocuğun zihinsel gelişimini destekleyici davranışları sık gösterdiklerini ortaya koymuştur. Açıklayıcı akıl yürütme ve bilişsel uyarma davranışlarının annenin eğitimine göre farklılık göstermemiştir, bu bulgu da literatürde bu davranışların yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynler tarafından kullanıldığını gösteren önceki araştırma sonuçlarından farklılık göstermiştir. Annelerin çocuklarının gelişimsel beklentileri incelendiğinde, yüksek ve düşük eğitimli annelerin çocukları için belirledikleri sosyalleştirme hedefleri arasında fark bulunmuş, aynı veri sıralama yöntemi kullanarak incelendiğinde topluma uyum (örn., ahlaki değerler) ve uygun davranmaların (örn., saygılı olmanın) her iki eğitim grubunda da en çok önem verilen üç özellikten ikisi olduğu ortaya çıkmıştır. Metropolde yaşayan ve yüksek eğitimli olan annelerin her alanda

çocuklarında erken gelişim görmek istediklerini ama bunun için otoriter bir tutum sergilemedikleri görülmüştür. Bu da gelişimsel beklentilerin sosyalleştirme hedefi gibi düşünülmemesi gerektiğini yordamıştır. Çalışmamızın bulguları, ülkemizde çocuğun yetiştiği ev bağlamını anlamaya yönelik çalışmaların İstanbul'un veya diğer metropollerimizin yüksek eğitimli kesimleriyle sınırlı tutulmasının yetersizliğine dikkat çekmekte ve çocukların gelişimlerinde büyük öneme sahip annelerin çocuk yetiştirme tutumları hakkında daha kapsamlı ve yeterli bilgi sahibi olabilmemiz için farklı bölgelerdeki nüfusların da çalışılmasını önermektedir.